

## Kritikak eta erreseinak

UMBRAL, Francisco. *Las señoritas de Aviñón*. Edit. Planeta, 236 or.

Umbral eleberrigilea begikoa dugu, ez hainbeste nobelen tratamatik, bere idazkera arras original, probokatzaile, ironiazale eta txokanteagatik. Gure idazlea —edozein trama xumerekin ere— gauza da eleberri erakargarriak eraikitzeko, eta horretan datza, behar bada, bere talenturik nagusia. *Egan* aldizkariko orrietan egina dugu, jada, beste eleberri baten erreseina, alegia, *Leyenda del César Visionario* delakoarena, Franco *Caudilloaren* inguruan ehoturiko trama saredun bitxia. Umbral oso trebea da historia-izpi bati heldurik —eta kronikaren petotasuna garaituta literatuaren esparruan beti— gertakizun historikoetatik fabulazio ongi saretuak, dotoreak —kapritxosoak— ateratzeko. Kasu hartan Espainiako gerra zibilar atxikitako estampak ziren, *caudilloari* inguratzeko zitzaien hainbat pertsonaia ezagunaren haria profitatuz. Pertsonaia nagusiaren ondoan —kontrakarrean beti— tipografo umil baten fabulatzeak, tragi-komediatik hurbil, zonalde fran-

kistan egosten ziren zertzeladak —ironiaz ongi igurtziak— eskaintzen zizkigun autoreak. Bestalde, nork ez ditu ezagutzen bere *Trilogía de Madrid, La noche que llegué al café de Gijón, Pío XII, la escolta mora y un general sin un ojo, Capital del dolor*, eta beste hainbeste.

Hemen aztergai dugun *Las señoritas de Aviñón* delakoan (beste autore batentzat trama-hari ahula izan daitekeen kontakizun-multzoko batekin) ironiaz, bizitasun txokantez, sorpresaz beteriko eleberria lortzen digu. Esan daiteke Umbral Espainian egungo prosistari aberats, barroko eta bitxienatakoa dela. Bere trebeziaren meritua, hain zuzen, honetan datza, alegia, edozein gauza informal umilari zukua —glamour literarioa— ateratzen iaioa dela; berak ez duela sostengu formal handirik behar arkitektura narratorio hain anitza eta bitxia lortzeko.

Umbralen estiloaren metafora-joera, karakterizazioen kontraste nabarra, baliapide literario —eta

fabulatze txokantearen— arma guztiak presente eleberri honetan ere. Fikzioa eta kronika tarteatzean —umore eta tremendismo ez tentsuz baliatuz— Umbralak Espainiako bizitzan —pinturan, politikan eta literaturan— ospetsu izaneko pertsonaia zenbait ekartzen digu eszenategira. Beraz, halako erretaula goren bat erakitzen du Picasso, Unamuno, Galdós, Rubén Darío, Valle-Inclán, García Lorca eta beste batzuk familia zehatz baten kontakizun-sarean trebezia txertatzean. Erretaula horretan, beraz, Espainiak mende hasieratik gerra zibila arte jasaniko kronikaren berrirakurketa bitxia, esperientzia oso peto eta zehatzak eleberriaren traman sartuz. Beraz, Umbralak sorturiko familiaren kronikan —Francesillo nobelan kontalari protagonista da— anekdotarioa maisuki ahokatzen da personaia bakoitzarekin. Familarren artean Algadefina deritzon Francesilloren izebak du beste protagonismoa, Don Martin birraitonarekin batean. Eszenategi horretan nagusi azaltzen da, berehala, Umbralaren fabulazio-ahalmena, eta, batez ere, bere ironia-iturriak duen oparotasun eztenkatzailea... Ikustekoak dira, adibidez, Unamuno baten inguruan eraikitzen diren ironia-sareak. Unamunoren jarrera egozentriko, handizale —eta mistikoak— parodiatu egiten dira anitzetan. Zer esanik ez Primo de

Riveraren kasuan (Espainiak izan duen quijotismoa, trszendentzi-gura historikoa erridikuloan lagaz...). Galdós idazle ugariari — eta Umbralaren iritzian zabarrari— botatzen dizkion zirtoak (eta García Lorcaren alderdi homosexual belaskek) aitzakia dira beste parodia askorako... Esan daiteke olde ironiko etengabe horietan nagusitzen dela Umbralaren ingenioa eta trebetasuna. Baina, kurioski, beste liburu askotan bezala, nobelistak barnekoi, poeta, liriko ere azaltzeko ahalbidea isladatzen digu, hitzaren —eta, bereziki, metaforaren— maisu delako. Dramak, ametsak, esperientzia petoak gerra zibilaren gailurrerantz doaz, baina —beste idazle erretrikoagoetan espero zitekeen bezala— inoiz ere ez du sortzen sinfonia handirik, drama solemnerik (kontraste eta alde tipi-umilaren erainkuntza literarioa baizik).

Pentsagaitza egiten da Madrillgo familia baten eszenategi hertsian hainbesteko trebezia azaltzea kronologian, elementu faktikoak hainbeste jokoaz eskaintzea. Umbralak, noski, eleberri honetan ere, aldia erabat etena, tartekatua, nahasia darabil, jauzi tenporalak saretze literarioaren mesedetan nolnahi ezarritz. Edozein unetan tartekatzen da gertaera ahantzi bat —edo eta bere lekutik ateratzen trama— Francesilloren familian kokatzen den errealismoak ukatuko liokeen lekuetatik harantz. Tramatik ate-

ratze horren maisu dugu Umbral. Unamuno proselitista eta birraitona Martin agnostikoaren artean eraikitzen diren solasaldiak, adibidez, azertu hadikoak dira, batez ere ironiaren aldetik. Kronika fikzionatuak esparru asko uzten dio zirtoak eta ustekabeko moldeak trebeki sartzeko. Harritu egiten da bat, bada, argumentu hain urriarekin nola lortzen duen gure eleberrigileak asperrik —eta gainbehera formalik— ez duen nobela bitxia sortzea.

Familiaren solasartetik igitortzen da Espainian XX mendean puntako izaniko gizon batzuen kronika. Pentsatzekoa zenez, Umbrali bost axola kondairari adarrajotzeak, desmarke pikanteak (eta exzentrikoak) egitea, bere literatura beti hornitzen baita joko bitxi horietaz. Azken literatura posmodernistaren baitan sartzen da, hain zuzen, kronika ongi egituratuetatik —eskema garbi edo sendoegietatik— ihes egitea, eta informalismo datual horren ildoan Umbral (beti alde formal, barroko eta ongi zailduen hornikuntzatik) egungo autore lortuenetakoa gertatzen zaigu. *Francesillo* narradorearen eskutik gure nobelan Espainiako kronika ezkutu (dekadente, exzentriko eta bitxia) eskaintzen zaigu, eta irakurle adituak eleberrri baten orrietan historia pieza literario nola bihur daitekeen sumatzen du harririturik.

Unamunoren kasuan ironiak erlijio-kutsua du, pentsalari euskaldunaren kristau jarrera trazendentek aitzaki dituelarik Umbralek. Francesilloren Don Martín birraitonarentzat Unamuno apaiz gisako pertsonaia da, mistizismo egozentrikoz ukitua, Jainkoarekin erlazio zuzena duen tipo harroa (*"¿Que sean testigos de mi diálogo con Dios, de mi reto!"*, *"El único Dios al que rezo es el Cristo de Velázquez, en el Museo del Prado"*, *"Cuando don Miguel de Unamuno entraba en casa, todos estábamos como en misa. Aquel hombre tenía más de cura que de hombre..."*). Txoteo beraren ildotik Unamuno Salamankara "arimak salbatzera" doala dioenean, edo eta Aquinoko Tomas eta bere artean ortodoxia-heterodoxia auziak jartzerakoan.

Picasso tipo bizkarroi, kalkulatzaile, lizun bezala azaltzen da, emakume tuntunen engainatzaile gisakoa. Izeba Algadefina da bere musa pinturan, emeak, bere soinaren sekretuak dohan azaltzen baitizkio. Beste emakumeak batzuk Maria Eugenia eta Sasé Caravaggio dira, gizon gonazalearen liluraren atzetik dabiltzanak. Hipokresia, sentsualismaren inguruko metaforak garatzeko aitzakia proposak pertsonaia horiek. Cubismoaren lehen entseguak eme horien margogintzan egin bide zituen Picasso handiak (*"—Que te voy a hacer un retrato cubista, niña. —¿Y qué es eso del cubismo, don Pablo? —¿Y tú me lo preguntas, nena? Cubismo eres*

tú"). Ironiak ardatz berriak Galdósen kasuan. Umbralak eleberrigilearen kontinentzia-eza eta estilo-zabartasunaz irribarre egiten du. Txantxa edo txoteoa, estilora ez ezik, idazlearen mamira ere biltzen da ("Yo te encuentro un poco masonazo. —Galdós es hombre de Cristo... — Un liberalote... Y hubo carcajada general").

Eta, noski, ezin zen falta Umbralen ironian poeta baten kontrako eztenkadarik. Bere luma beti izan da zorrotza —errukigabea— poeta askorekin), adibidez, Manuel Machado, Dionisio Ridruejorekin), eta kasu honetan idazlearen zirtoak Rubén Darioren aurka, behin eta berriz. Poetaren barnekoitasun musikala, aldarate delikatuak, karakterizazio literariok txantxabide bihurtzen dira sarritan ("...Cuando se ponía el uniforme de embajador estaba

*impresionante, grandioso en su fealdad, sólo que a medianoche, ya muy bebido, se quitaba los zapatos y andaba de embajador descalzo...*", "Se le ve la pluma de indio por detrás", "Rubén era modernista, porvenirista, revolucionario de la poesía y de la vida...").

Hona hemen eleberrigilearen —txoteotan apartekoa denaren— zertzelada zenbait. Ironiaren alderdiarekin aztertzeak litzateke bere alde formalak pertsonaien karakterizazioak ematerakoan. Maiz, edozein adierazpen datual metafora huts bilakatzen da berarengan; hobe esanda, bere idazkerara osoa etengabeko metafora da, irudi fresko eta bitxiz hornitutako koadroa, eta goian esaten genuenez, dudarik gabe, gaur egun Espainiak duen prosistarik bikainenetakoa. Hemengo liburua horren lekuko da.

*Luis Mari Mujika*

SARASOLA, Ibon. *Euskara batuaren qjeak* (Saiakera). 21 x 15 zm., 283 orr. Alberdania, S. L. (2. argitaraldia). Irun, 1997.

Kritikarik ez zaio falta izan liburu honi, onerako edo txarrerako, eztabaidarik aski sortu du idazle gazteen artean eta horrek bultzatu ninduen zuzenean azagutzera, kritikok zergatik eta zertarako ziren jakiteko asmoz.

Baina bertan ikusten dudan jokaerak, argi dago gure hizkuntzaren literatura hobekuntzarako kontseiluak besterik ez di-

tuelako. Norbaiti min eman badio, has dadila berekiko gogoetetan eta ez haur kaxkagogor hase-rriatiak bezala zalapartak sortuz gauzak nahasten.

Egileak, liburu hau, euskara jatorraren alde burutua du. Bertan salatzen dituen hitz eta hitzen loturazko gomendioeri jaramonik egiten ez bazaie, zalantzarik gabe, euskaldun jatorrek ere erdara ongi

ezagutu beharra dute baldin irakurria xeheki ulertuko badute.

Esan bezala, eztabaidarik aski sortu du bai liburu honek, baina nire irudiz beharrezko zaigu bertan salatzen dituen puntuak kontutan hartuz literaturagintza ahalik eta biderik egokienetik eramango bada.

Aurreak erakusten omen du atzea nola dantzatu, eta alde horretatik beharrezkoak genituen Ibon Sarasolak jatortasunaren alde azaltzen dituen adibideok.

Hitzaurrean argi dioenez: "Orobat, *Euskara batuaren ajeena* baino, *Euskara batuko hitzen ajeena* da hiztegi moduko hau". Bertan dioen bezala, bere *Euskal Hiztegia*-n azalpen bat behar duten milaka hitzen artetik hautatu dituen batzuren adibideak baizik ez dira, "Euskararen batasunarena eta txukuntasunarena" esango digu, "Bigarren mailako aldeak baztertuz gero, bi euskalki ditu gaur egun euskarak: Iparraldeko bat, frantsesaren eragina nabari duena; bestea, Hegoaldeko euskalkia, errotik espainolaren mende dagoena, eta askoren aho-lumetan beste ezer baino gehiago *chicano* moduko bat dirudiena". Behar bada gogorregi ari da, baina batzurentzat, iratzartuko badira, beharrezko zaie maila hortatik jardutze hori; jarraian dio, "Nire ahalegin nagusia hau izan da: bi

euskalki horien batasuna egiteko, dagoen *bide bakarra* erakustea". Nork uka lezake bere asmo ona? Nork uka, esaten duelarik: "Naturaltasuna falta zaie egungo hitz berri askori. Eta naturaltasuna falta zaie, besteak beste, Hegoaldeko euskara mendean daukan espainol mota oso *snob*-a delako". Hor dago gakoa eta batzuri gakoa mingarria izaki.

*Euskara batuaren ajeak*, bere edukian, oso gomendagarri diren eraskinak aurkezten ditu. Bakoitzak ikusi behar bertatik zer eta nola hauta, zer hori, non eta nori begira idazten duenaren arabera. Horregatik, hain zuzen, eskertu behar genioke eskaini digun saiakera hau. Eduki ona du, euskal hitzez, hizkuntza bakarretikako itzulpenez eta bestez. Gero, hor dakar begien aurrera, erdarearen erasoari buruz norainokoa den kazetaritzan nabari den axolaketasuna, era berean exotoponimoen euskal formazko adibideak eta azkenik hitz aipagarrienen hautaketa.

Irakurgarria ez ezik kontsultagarria ere bada liburu hau. Inori ez dio kalterik egingo eta bai euskari on. Jaramon egitekoa da, hobekuntzak aberasgarri direnez gero. Adibide guztiok gure idazle zaharragoetan oinarritzen dira eta horrek ere zer pentsa adierazi behar lizuke.

*J. San Martin*

BRAUN, Jan. *Euskaro-Caucasica. Historical and Comparative Studies on Kartvelian and Basque*. 23,5 x 16,5 zm., 147 orr. Philologia Orientalis - 4. Wydawnictwo Akademickie. Dialog. Warszawa, 1998.

Egileak, euskara-kaukasiako hizkuntzaren konparaketaz, hango kartveliarrean oinarriturik, eginak dituen ikerketak azaltzen ditu liburu honetan. Sarrerakoan aipatzen ditu berak baino lehen N. Marr, C.C. Uhlenbeck, A. Trombetti, G. Dumézil, R. Lafon eta K. Bouda hizkuntzalariak euskara-kaukasiar gai hontaz egin zituzten ikerketak aipatzen ditu. Ondorean bere lanen bilduma eskaintzeko.

Liburu honen izenburutzak hartu duen *Euskaro-Caucasica*-k osatzen du lehen lana, Euskaltzaindiak 1980. urtean antolatu zituen *Euskalarien Nazioarteko Jardunaldiak* zeritzan haietan Jan Braunek aurkeztu zuen txostena da hain zuzen, Iker - 1 alearen (1981ean argitaratua) 213-219 orrialdeetan agertu zena.

Edukinez, ondotik jarraitzen dio geroztik burutu ahal izan dituenekin: Kartveliar afrikadak eta bere kidekoak euskararen, kontsonanteak kartveliar ahoskeran eta bere kidekoak euskaraz, fonema berdintsutzat iruditzen zaizkio-

nen konparaketak, lanik luzeenetakoa duen elkarkide adibide zenbait, gramatikazko konparaketak, proto-kartveliarrean adibide batzuk, aditzaren egitura eta mekanismo batzuk georgiera zaharrean, aditz batzuen kidetasuna bi hizkuntzotan, intsektu izenak kartveliarrez eta euskaraz eta abarrek osatzen dute liburua. Azkenik, poloniar hizkuntzalari honen euskararekiko iker lanen bibliografia osoa dakar.

Lanok, gazteleraz, ingeles eta errusieraz datoz, non aurkeztu zituenaren arabera. Baina lan batzutan, edukiaren laburpenak egiterakoan, frantsesa eta euskara ere erabiltzen ditu.

Orokorki, hortik atera dezakeguna, zera da, indoeuopar hizkuntzak baino lehen, bazela sustraiz beste erako hizkuntz kontinente bat, egituretan elkarkide zirenak eta horien aztarnetarik tipologiaz eta ahoskeraz, zenbait ageri oraindik gordetzen direla, eta hor agertzen zaizkigula Europako hizkuntzarik zaharrenetan.

*J. San Martin*

TORREALDAI, Joan Mari. *El Libro Negro del Euskera*. 25,5 x 17 zm., 222 orr. Ttartalo Argitaletxea. Donostia, 1998.

Liburu hau erdaraz idatzia dator. Bere 11. orrialdean irakurle euskaldunari oharrez dioen bezala: "Euskaraz irakurtzen jakin gabe bere burua kultotzat daukaten horiek enteratzea nahi dut euskararen eta euskaldunaren aurka zer esan den eta zer egin den. Eta hori lortu nahi dudalako idatzi dut erdaraz liburu hau. Premiarik handiena, gainera, beraiena da". Baina hori aski ez delarik, horrez gainera, beste honako hau ere gehitzen digu: "Euskaraz gain zuk badakizu erdara ere: zu ere irakurtzera gomitatua zaude. Euskaldunontzat ere interesgarria da gure hizkuntzat eta hiztun komunitateak historian zehar jasan behar izan duena zehazki ezagutzea. Euskararen oraingo egoera ez da kasualitatea, eta gutxiago halabeharra. Kausa jakinak ditu. Liburuan zehar dituzu batzuk".

Hitzaurre gisako aurkezpenean dioenez: orrialde hauen irakurketan ezer argirik bada, gure hizkuntza hau ez dela inoren ondare ideologian mugatzen, ez inoren politika ekintzan, ez eta aldi jakin batean. Honek, Espainiako historia modernoa erakusten du. Eten gabeko iraganean mendeetako ideologiak osatzen duena. Espainiako nazionalismoak berakin dakarren hizkuntz bakarraren aldeko indarkeritik datorkiguna da. Baina agiriak agertzean, hor da-

toz era berean Frantzian ere jokatibide berdintsua erakusten dutenak.

Azken hiru mendeetako agiriak biltzen ditu, bi zutabetan: ezkerraldean, euskararen debekuak zein kontrako iritziak; eskubialdean, garai berean historiako gertakari edo une bereziak agertuz.

Etiketetik bertatik datoz lehen ukamenak, 1730eko urtarrilaren 9an, Beasaingo herriak, maisuarekin bat etorriaz, eskoletan euskaraz egiten duten haurrak eraztunez zigortzea erabaki zutenekoa. Azkenak, 1998ko urtarrilaren 9an, Zarautzeko kontzeju idekian, PPko zinegotziak, euskaraz mintzatu zen HBkoari eragozpenez hitza etetzear, ETAkoek hil zuten J.I. Iruretagoiena euskalduna oroituz. Edo hitzatzetzat duen (Epiflogo) horretan, non eta Gernikan futboleak, euskaraz mintzatu zenari txartel oria ateratzean.

Batzutan, azalpenok, gogorreki irudituko zaizkigu, baina hotz-hotzean begiraturik hala dira. Historia zehar gora-behera batzuk nabari dira, Primo de Riveraren garaian gorakada izan bazen, frankismoan izan ziren unerik itogarrienak eta haren eragina oraindik nabari da zenbait talde politikoren eraginean.

Agilea bilketa soilean oina-

rritzen da eta hor agertzen ditu lekukoak. Hor datoz kronologiko-ki eskoletan erdara hutsik erabiltzeaz eta euskara debekatzez gainera mintzatzen zirenak zigortzeak. Gainera, debekuak eta galerapenak, eskoletaz gainera, liburugintzan, antzerkiak aurkeztean, administraritzako agiri publikoetan, erregistro ofizialetatik baztertzean eta abar. Etenik gabeko jipoiak, bata bestearen ondortik, euskaldun familietan jaio ziren haurretzat, beste pekatu-rik gabe. Zoritxarrez, agindu horiek ez zetozen beti kanpokoengandik, hemen bertako udalek eta foruzale haien Batzar Nagusi eta Diputazioetatik ere bai.

Lehenago denboretan ere ulerkaitz egiten zaizkigu jokabide horiek, berez herri baten hizkuntza naturala denaren aurka. Gehiago oraindik, gaur egun, politika talde batzuren buru direnek, jokaera hortatik jarraitu nahia. Non dira ba ONUk 1948.ean mundu zabalera eskaini zituen Giza eskubideak? Non Unesco-k 1953ean eskoletan guraso hizkuntzan hezitzeko arauak? Gomendio nagusi horietara makurtzen ez diren Konstituzioak indarrean jarri eta iraun nahirik ari diren Estatuez zer pentsa dezakegu?

Lekukotzat datozen agiriok, ikusten denez, etorri ahala sartu ditu inolako hautaketarik egin gabe. Izan ere, aurkezpenean aditzera ematen duenaren arabe-

ra hori zen erarik egokiena. Baina zenbait pertsonagan, behar bada, kontestua kontutan edukiaz, hobe izango zen baztertzea edo oharren bat gehitzea. Hau esatean, besteak beste, Pio Baroja datorkit burura, ez bere idazkietan euskal giroaz eta herri kantaz baliatzen zeki-elako, baizik aldi larrietan euskararen alde agertzen ere jakin zuelako. Irakur bere *El País Vascoren* 1953ko argitalpenaren hitzaurrea. Ausarta behar zuen izan frankismoari ihesi herbesterraturik egon ondorean hura idazteko. Nik hala agertu nuen *Reelección de Pío Baroja* (Donostia, 1996) bilduma haren 279. orrialdean idatzi nuena. Bere iloba Julio Caro Baroja ere, euskararen alde behin baino gehiagotan aritu zen, etnologo bati dagokion bezala, eta hemen jasotzen diren esaldiok, nire ustez, kontestu berezi batetakoak izan daitezke. Hala ere, ulertzen dut liburuaren egituragatik, lekukoak lekuko, egileari ezer ez zitzaiola baztergarri.

Diodan kontestua kontutan ez hartzekotan, garai batean *Zeruko Argian* "Euskaldun zertarako?" artikulu hura idaztera bultzatu ninduen ere hor zen, euskaltzale zenbaitegandik irakurri behar izan ditugunaren lekuko. Gure historia hurbileko une batzutan, euskaltzale batzuk ere bereak eta bi esanak dituzte, euskarari balioa gutxituz edo gerorako baztertuz, iraultzaren izenean edo mar-



xismoarenean. Abertzale batzuk ere, ezkerreko zein eskubiko, oraindik hor jarraitzen dute, asko ho-beagoa ez den euskararen aldeko borrokan inoiz euskararik ikasteko asmorik gabe. Baina, hau ere ez zen liburu honen egiturarako. Behar bada nire *Euskararen ostarteak* (Donostia, 1998) bigarren

ataleko VI. kapituluak bultzarazten nau hori aipatzera.

Oraingoz hor dugu *El Libro Negro del Euskera* gizarte aurrean batzuren lotsagarri eta giza esku-bideen lagungarri. Ezin esan beharrezkoa ez denik.

*J. San Martin*

ESNAL ORMAETXEA, Pello, *Nada de agua en Madrid*, Eurlkaltzaindia BBK Fundazioa, Bilbo, 1998, 149 orri.

Eskuarteagan dugun liburu hau 1997an Euskaltzaindiak urtero antolatzen dituen Literatur sariaren barnean eleberri arloan "Txomin Agirre" sariaren irabazlea dugu. Bertan duela 20 urte (1977an) bizi izandako istorioa agertzen zaigu, garai haietan Euskal Herriak bizi izan zuen egoeraren islada.

Baserri giroko eleberri honetan Felix izeneko apaizari lau egun korapilotsu eta mugitueta gertaturikoa ageri da. Bizitza guztiz lasaia eta errutinarioa duen apaiz gazte honen esistentziak jasango duen zurrunbiloak oinarri ematen dio eleberriaren hariari. Egunero lanetik apaizetxera eta hemendik gau-eskolara errepikatzen den sekuentzia ETArek ekintza batek bortizki moztuko du. Nahi gabe ekintza horretan buru belarri murgildurik aurkituko du bere burua. Nobelak isladatzen dituen

lau egun hauetan pertsonaia ugari agertuko da Felixen inguruan: ETakideak, lantegiko lagunak, gau-eskolako ikasleak, arreba, amona... Guztien arteko lotura eta ardatza Felix da. Pertsonai tipo gehienek psikologi aldetik gutxi zehaztu eta sakonduak daude. Hauei buruzko xehetasun xume batzuk besterik ez zaizkigu ematen, haien aipamena anekdotiko hutsa delarik. Hala nola Eusebio, lantegiko erdaldun bakarra, Blas tabernaria, Arantxa, Felixen arreba, eta abar. Pertsonaia gehienak, bada, lauak dira, hasieratik amaiera arte jokatutako eta izaera berdina mantentzen dutenak, euren adierazgarri diren ezaugarri nagusiak gordeaz inolako garapenik jasan gabe. Honela Jon ikasle urduri eta ipurterrea, Xerura emakume kuxukero eta marmartia, Mikel komandokide lasai eta ziurra... Al-

daketa eza hau logikoa da pertsonaia bakoitzak eleberrian duen paper edo presentzia urria kontutan izaten badugu.

Felix herrian maitatua eta errespetatua den apaiza dugu. Apaiz moduan dituen eginkizunez gain, aroztegi batean eta gau eskolan dihardu lanean helduen euskal alfabetatzean, euskara eta Euskal Herriarekiko garai haietan eduki behar zen konpromezuaz guztiz oharturik: *"Herrigintzan txertatutako alfabetatzea, gizon-emakumeak oso-osorik hartu eta eraberrituko zituena. Gizon-emakumeen buru-bihotzak argitzeko, pizteko eta, ahal izanez gero, sutzeko ere izan behar zuen. Ez zen nahikoa mingainez eta mingaina alfabetatzea. Buruak eta bihotzak ere alfabetatu behar ziren; buruz eta bihotzez alfabetatu ere". (13-14 orriak).*

Herriarekiko maitasun horrek eramango du lau egun hauetan bizi izango duen istorioan parte hartzera; batetik ikasle batek (Jonak) eskatutako mesedeari erantzunez eta bestetik herriarekiko maitasunak bultzaturik. Aldaketa itzela jasango du ordu hauetan Felixen bizi guztiz metodikoak: *"Dutxatu, ogia eta gazta-puska bat jan, ardo-tragoxxka egin, papezez betetako karpeta urdina eta Gandiagaren "Uda batez Madril-en" liburua hartu eta eskola aurrean zen zazpietarako" (141. orria), "...Mirenek prestatuko zuen*

*afaria, hiriburutik lehenago itzultzen zenez; eta ostiraletan Felixek. Eta hala egiten zuten astero-astero, huts askorik gabe. Sakratua zitzaien elkarri emandako hitza." (10. orria).* Nobelaren amaieran hasierako ohituen gurpilera itzuliko da ezer gertatu izan ez balitz bezala.

Denboraren trataerari dagokionez guztiz lineala dela esan dezakegu. Denbora da eleberriari egitura ematen dio, hau da, istorioa zati desberdinetan banatzen du. Kapitulu desberdinak asteko egun zurrunbilotsuak dira. Egueña, Egukaitza, Egubakoitza, eta Eguastena. Kapitulu bakoitzean egun horietan gertaturikoa narrazten da. Beraz, eleberriak dena segidan datorren hasiera eta amaiera du, bata bestearen atzetik datorrena inolako jauzirik egin gabe. Kapitulu bakoitzean azpi sekuentzia bat jarraitzen da non denbora hemen ere guztiz lineala dugun: goiza (gosaria), eguerdia (bazkaria), gaua (afaria). Aipagarri da pertsonaientzat orduetuen garrantzia, ordu puntuetan hainbeste behar dituzten irratiko albisteak baitatoz, egunari erritimo zehatza txertatuz.

Dena den, linealtasun hori apurtu nahian noizean behin hainbat flash-back edo denbora atzeratzeak ditugu, horietan bitxiena gertatutako guztiak telegrama moduan bere buruari laburtzen dizkion pasarteak, non

erritmo bizi-bizi bat lortzen duen autoreak: *"Atrakoa, motxilak, aroztegia, irratiko ahots lirdinga, Be-a-sa-in, A-ta-un, Gorostieta, lainoa, motxilak, gau-eskola, ikastola, Miren, Arantxa, aurrean zeukan elorriaren arantza, Blas, "katakan plast", muga, beste alde, Arantxa, Miren, A-ta-un, Gorri..."* (88-89 orriak).

Kontakizunaren ikuspuntuari dagokionez, narratzailea orojakilea dugu, istoriatik at dago, hau da, ez da pertsonaia bat, honela objetibitate kutsu bat emanaz. Gertaerak kontatzen ditu behatzaile huts moduan, baina era berean xehetasun guztiak ezagutzen ditu kontalariak. Gauzak hirugarren pertsonan kontatzeak eta narratzaile orojakitunaren aukera egiteak pertsonaia eta gertakizuneangan ezaguera eta kontrol osoa ematen dio idazleari, une orotan gertatuko dena eta pertsonaien izaera eta pentsamenduetara sarbide osoa izanik. Gertaerak azaltzeaz gain pertsonaiek, batez ere Felixek, pentsatzen dutena dakigu, narratzaile orojakitunaren teknikak hau ahalbideratzen baitio idazleari.

Aipagarria da Felixi pertsona desberdinek ematen dioten trataera: Xerurak berorikaz hitzegtzen dio apaiz moduan dagokion bezala. Beste batzuek berriz hikaz: *"...gutxik egiten zioten hika: arrebak, lantegiko ia lagun guztiek baina haiek ere nahiko kostata ja-*

*rri ziren hartara-eta, haietaz gain ia inork ez. Apaizgoak ezarritako errespetuagatik edo izango zen"* (18. orria). Antonio lankideak don tratamenduz zuzentzen zitzaion baina errespetu kutsua eman ordez haien erlazioei umore ikutu bat eransteko asmoz: *"...Eta tratamendu horren azpian zegoen umore herrikoia ikusten. Eta, horretaz ohartu zenean, buelta ere eman zion egoerari, eta bera ere don titulua eransten hasi zitzairen lankideei ordainetan. azkenerako, don bihurtu ziren denak".* (36. orria).

Bitxia da nola Esnalek, eleberrian zehar, komunikabideek euskarari ematen dioten tratamendu eskaxa etengabe agertzen duen, konkretuki euskal toponimoak ahoskatzerakoan: A-ta-ún, Be-a-sa-ín. Duela hogeit urteko egoera isladata arren tamalez gaur egun mantentzen den joera da. Nahiz eta kazetari gehienak ingeles ahoskera garbia eta zehatza lortzen saiatu euskararekin nahikoa lan izaten dute.

Eskenatokiak lantegia, gau-eskola, herriko taberna, eliza eta batez ere apezetxea ditugu. Azken honetan eleberriko une garrantzitsuenak gertatzen dira (ETAKideen egonaldia esaterako).

Izenburuari dagokionez, amaierate ez da argituko aukeraketa honen zergatia. Gandiagaren "Uda batez Madrilen" liburuaren izenburuaren itzulpen oker batek

emango dio izen eleberri entrete-nigarri honi, kontakizunaren az-pian dagoen umorea agerian u-tziz. Pertsonaia lauek, narratzaile orojakitunak eta egitura linealak osatzen duten alde formal sinpleak inolako zailtasunik gabe irakur daitekeen eleberria du

emaitza moduan. Dena den, en-tretenigarria izateaz gain garai haietako Euskal Herriko historia-ren zertzelada eta gora-beherak hobe ezagutu eta birgogoratzeko baliogarri gerta dakigun liburua dugu eskuragarri Pello Esnalen lanari esker.

*Nerea M. Aranda*

SAN MARTIN, Juan. *Giro gori* (Tiempo ardiente). Euskal Herriko Unibertsitate, 1998, 325 or.

Biziki pozten gara noren eta Euskal Herriko Unibertsitatearen eskutik gerra osteko euskal poesiaren olerkari adierazgarrieneta-ko baten poetika eskaini zaigulako. Juan San Martinen humanismoa -eta kulturaren alor nabarrean as-palditik egin duen lan gaitz eta meritagarria ezaguna dugunon-tzat, nolabait, zor zitzaion eibar-tarrari egungo argitalpena. Juan San Martin, hain zuzen, gerraos-teko poeten artean sailkatu behar da, eta, behar bada, Gaztelurekin —eta, agian, gutxiago Salvatore Mitxelenarekin— existentzialismo kutsua ez ezik (eta ia poesia oro existentzialista da) konformagaiz-tasuna eta halako aire akonfesio-nal (erdi-agnostikoa edo euskal poesian ematen ez zen halako zerbait mugakoa) atzematen den urrietakoa dugu. Euskal Herria erabat konfesionala zen urteetan Otsalar poeta kezkatu, halako za-lantza-giro pertsonal, antidogma-

tismo eta irekiera ideologikoaren adierazgarri bezala azaltzen zen. Urte haietako euskal giro hertsian konfesionalitate erlijiosoarekiko suhartasunik ez azaltzea, maiz, ateo izengoitia ekar zezakeen, joera agnostiko eta kritikoak fede-gabeziarekin zeharo nahastuz. Arazo honen gorabeherak aski nabarmen Juan San Martinen poesian, gutienez, bere poetika astiro eta hurbiletik irakurtzen bada.

Aldiz, joera estetikoetatik begi-ratuta —orduan, ez gaur— eibar-tarraren poesia batzuetan ez zitzaigun hain begikoa, estetizis-mo bideak —postsinbolismoari lotuak—, adibidez, M. Lasaren-gan ematen zirenatatik urrun gel-ditzen zirelako. Estetizismoaz mintzo gara hemen, ez disziplina estetikoaz, zeren J. San Martinen poetikan formari dagokion alde zenbait garbi landurik azaltzen da. Une hartan gure *Urdin eta*

*Burni* eta Otsalarren bideak ez ziren berdinak.

Otsalarren poesia une askotan neurriari lotua azaltzen da, eta nabarmentzekoak diran liburu honetan agertzen diren sei sone-toen egitura lortua. Gu, ordea, hemen, jarrera estetikoaz mintzo gara, Otsalarren poesia existentzialista eta errealistak —eta geroago, sozialak ere— alderdi formal batzuetatik alde egiten baitzuen.

Otsalarren poetika gerraosteko gatazka-sozial eta pertsonalen-ispilu bikain dugu. Oso goiz azaltzen da bere poesian alde soziala. Ikus Mikel Zaratek Otsalarren mozorroen desestaltzeari egini-ko saioa; baita ere gizaseme baten ildo sakonetik eskaintzen digun ikuspegi existentziala.

Otsalarren poetika gerraosteko lizardinianismoa gaintzen duenetakoa dugu. Oso garbi dauka poetak lizardianismoak jalgiak zituela ordurako eman beharreko guztiak (nahiz ez ezetsi Lizardiren figura...). Horren adierazpen hurrengoa: "Bertsogille oiek, Lizardi, Orixe, eta Lauaxetaren bideeri jarraitu naian dijoaz, moldekaitzez antzemanaz, beren egiazko arteari urrik emateke. Landutako lurra goldeatzen" (243 or.). Hala ere, ez da egia orduan poeta berritzaile bakarra Aresti zela.

Otsalarren existentzialismoa garaiko oldeetan ahokatzen zen,

eta berak aitortzen duenez, Unamuno eta Kierkegaarden gogoetatik hurbil gure alorretara zalan-tzak, galderak, jarrera kritikoak ekartzen saiatu zen. Kurioski, bi filosofo horien azpian kristau kutsuko existentzialismo heterodoxoa atzematen dugu. Heterodoxia horretan kokatzekoa da, nolabait, Otsalarren jarrera erlijioso ez dogmatikoa —agnostikoa edo nahi duzuna—, beti giza eta kristau galderen mugan, dogmatismoaren ildoak saihestuz, galderak egitea sekulan utzi gabe. Hori dena, hain zuzen, 50 erta 60eko hamarkadetan kokatu behar da, Euskal Herrian zegoen giro hertsia kontutan edukitzeta. Edozein jarrera ideologiko ez oso markatu sospetxagarri gertatzen zen orduan (gerora Arestiren marxismoarekin kezkarriagoa eginen zena). Juan San Martinen —eta Gaztelu abadearen jarrera batzuk— problematiko, eskandalagarri gertatzen ziren. Ibilbide ideologiko hori, hurbiletik, jarrai daiteke gure poetaren olerkietan. Beherago zertxobait gehiago honetaz.

Alde formalaren aldetik, Otsalarren poetika ez da desuztartzen osoro estetika klasiko —eta poesia neurtuaren aportazioetatik— (nahiz bere poetikak muga bat ukan, hots, 1977 urtea liburu honetan). Inoiz ez zaigu iruditu poesiaren modernotasuna poesia librearen eskutik joan behar duenik, nahitaez. Poesia librea opzio

bat besterik ez da, eta maiz opzio erosoak, gure hizkuntzaren baliapideak bertsogintzarako kontutuan edukita.

Otsalarren poetikan natura-rekito amodio sakona agertzen da. Bai Lizardiren jarrera estetikoak onartzean, bai gure poeta bidai-gizon eta etnografiaren aztertzailer dugun aldetik, liburuan nabarmen da bere jarrera izadiarekiko, adibidez, goiznabarra, ortzeko urdina edo eta Auñamendiko paisajearen inguruan eginiko ibilbideak isladatzerakoan. Alde horretatik aipatzekoak *Begi-beltz-dun elur-lili*, *Pirineo Mendietan* eta *Urdinez* poemak.

Teknikaren aldetik, Otsalarrek maiz erritmo eta neurri arineko olerkiak eskaintzen dizkigu, gure tradizioko lirikatik hurbil, hots, kantu zaharretako aireetan igurtziriko poemak, *Kantari* eta *San Joan* deiturikoak.

Orobat, hemengo poetika autorearen irekiera pertsonak askoren leihodugu. Poetak liburuan aitortzen digunez, irakurle porrokatua da, eta hortik beste poetenganako mirespena eta adiera garbia J. R. Jiménez, Unamuno edo A. Machadori eskainitako zatietan. Unamunori opalduan, gainera, oihartzun existentzial sakonak nabarmen. Alde hau litzateke Juan San Martinen ibilbidean garbien geratu den beste fazeta, alegia, kultur gizon bezala hainbat euskal idazleen lagun eta bidela-

guntzaile izan dela (hainbat libururen aintzin-solasen ardura bere gain hartu duelarik); beti humanismo zabal baten andanetatik edozein laguntzeko prest atzeman dugu. Otsalarrek *Gizonkiago izan dadin* olerkian honakoa dio: "Eta, bere eta nere dan gogo izatean sakondu, nere dantasuna beretu arte, elkarkidetzan. Aingeru bat bezala ez; baizik, gizon bat bezala, gizonkiago izan dadin" (179). Gizatasun hori Otsalarrek beti bide berrien ekintzei emana azaldu du, eta gerora ere, *Ararteko* bilakatzean, hori areagotu egin bide du.

Poetaren jarrera existentzial —eta ez-konfesionalen pean eregizatasun trinko baten ardatza antzematen —eta atzematen— da, beti bide berrietara irekia.

1998 urteko gailur honetatik atentzioa ematen duen beste alderdia ere bada. Garaiko —eta gazte denboretako— Juan San Martinen jarrera euskaltzaleak ez du inolako zalantzarik, baina horretan ere Otsalar heterodoxoa izan daiteke adierazpen batzuetan. Garbi dago euskaltzalea eta abertzalea —edo aranatarra luze-zabalean— ez direla homonimo gure poetarengan. Gaurko San Martin askoz matizatu, tipo independente eta ibilbide petoetatik 50 eta 60 hamarkadetan baino urrunagoa ikusten dugu. Otsalarren poetikan askatasunaren aldeko oihuak, aberriaren sona eta euskararen inguruko etengabeko

kexuak ageriak dira. Otsalarren pesimismo existentzial berak ere euskararen garaiko egoera zapalduarekin badu zerikusia. Bere olerkietan garbi frankismoarekiko kritika, hizkuntzak pairatzen duen tulubio gaitzak poetarengan sortzen duen mindura eta ezinegona, eta askatasunaren alde egiten dituen aldarrikapenak. Adierazgarriak dira hurrengoak: "Herbal eraitsi gabe / emango nuke, / mila aldiz ene bizia zure salbamen truke" (*Bide mingotsak*, 1958) (hemen gaztearoko idealismo abertzale absolutizantea..., nolabait. X. Etxebarrieta ETakoari eskainitakoan hau diotsa: "Bentahaundiko hilketa / dago mendekuz beteta, / erruki gabe hil dutelako anai Etxebarrieta" (*Eresia*, *Xabier Etxebarrietari* (1968)). Ziur nago, olde abertzale hain gotorrak —gure herriak jasan duen indarkeriazko ildoan— askoz matizatuagoak egin direla gerora, eta batzuetan oso kritikoak ere. Hala ere, abertzale /ez-abertzale auziaren gainetik, Juan San Martin ikaragarriro zintzoa agertzen da euskararekiko, gure herriaren alde kulturalekiko, eta bere euskaltzaletasuna —nahiz apoio abertzake oso konfesionaletatik at azaldu— ukazina da.

Ezin ahantzi, orobat, Otsalar gaztearen olerkietan —pesimismo sakon baten aldamenean— amodioaren kantua ere present dagoela. Amodioren oihartzunak, noski, jarrera existentzian ulertzen

ditu, eta gaztaroko bere suak olerki ongi egitaratuak sortzen. Ez ahantzi *Sastada*, *Maitasun baten atsekabez* (sonetoa), *Maitatzeko arrazoioak badira*, eta abar. Bere amodioaren mezuak urrun daude, gehienetan, biguntasun erromantiko melaska batetik —eta baita ere J. R. Jiménez edo Manuel Machadorengan ematen zen estetizismo intimista batetik—... Hain zuzen, Otsalar errealista eta existentzialarengan mezuak, gehienbat, gotortasunez ematen dira, eta berdin, bere pesimismoa eta zalantzak agirian jartzerakoan. Hori euskaldunaren izaerari dagokion zerbait ere izan daiteke.

Otsalarren poetikaren alde sakonagoetan murgilduz, atentzioa ematen du bere existentzialismoak. Esan dezakegu poesia oro, sakonenean, existentziala dela, ezen eta poetak norberaren aldar-te animikoak jalgi ohi ditu gehienbat. Gerraosteko euskal poesian existentzialismo-andanak nabarmen dira Salvatore Mitxelaren herri-minean eta euskararen gainbeherak poetarengan sortzen duen arrenkuran; orobat, jarrera existentzialak Gazteluren poema esanguratsu batzuetan ere. Otsalarri dagokionez, existentzialismoa garaiko egoerari —eta barne-galderei egotziriko erantzunetatik— sortzen da. Alde batetik pesimismo gaitza —bai herriaren partaide den aldetik—, bai heriotzaren aitzinean, baita biziak sortzen dizkion galdekizun

funtsezkoenen aurrean ere, eta zer esanik ez hutsunea —eta bizitzaren zentzuari— dagozkion galderen aitzinean sentituriko zalantza agnostikoen kasuan. Otsalarrek bizitzaren nekea —fedezaren zama— darama berarekin, baina funtsean, bere agnostizismoa —hala esan badaiteke— ez da hainbeste jarrera pertsonal hertsu batetik jalgitakoa, poetak jaso nahiko lituzkeen erantzunen aldetikoa baino. Hain zuzen, Otsalar antidogmatikoa ez dugu gizon ez-erlijioso petoa, galderak egiten dituen (eta zalantza sakonak dituen) gizasemea baino; nolabait, misterioa ere onartzen duen norbait da (hots, berak ziurtasunak nahi lituzke, baina ez ditu hain eroso atzematen...). Hortan datza bere agnostizismoaren ardatza, alegia, jakin nahiean eta erantzun garbirik ez lortzean... Hala ere, galderak egitea, daitekeenari irekia egotea, jarrera bitxia zen oraindik 50 eta 60eko hamarkadetan Euska Herri konfesionalean; maiz aski gaitza gertatzen zen zerbait. Nahiz eta poetak berak aitortu bere poesiaren ardatz existentzialetan Sören Kierkegaard eta Unamuno, bes-teen artean, egon daitezkeela, bere poetikaren alde sakon eta gaitzenetakoak argia ez ikustean, geroaren tulubioan, bizitzaren ziurtasunik ezean, arazo erlijiosoaren aitzinean (erabateko ziurtasun dogmatikoekiko zalantzean..) atzematen dira.

Galdera konplexuen aurrean —gertakizun existentzialen aitzinean— errazena irtenbide azkarak, sasi-balorazioak, ihesketak egitea da. Eta askok jarrera horiek hartzen dituen estetika edo dialektika ateismoarekin nahastekatzen du. Juan San Martinen poetika ez da bide itxia; galdera existentzial eta ezinaren aurrean harturiko jarrera zabala baino. Ziurtasunak falta direla eta, ezin du sinetsi peto-peto berak. Baina ezta ere ukatu ere osoro...

Alde horretatik begiratuta, galdera sakonak heriotzaren aurrean, geroko hutsa posible dela eta. Pasarteak esanguratsuak dira. *Ametsaren* irudipean heriotza gaudituko lukeen estadio bat espero du, baina beldurra ematen dio *ametsetik* iratzartzeak: "A! noizbait niganako ametsean esna, / elkarrekiko gauak maitekeroago, / alperrik arkitu nahi. Orotatik joana, / hilik, heriotzatik askoz haruntzago" (*Buztinezko aho hau*, 1962). Dena amets huts ote den, hau da, hutsune hotz ote den delakoaz dolutzen da poeta, eta horren oihartzun da hurrengo ere: "Kixkalduz gogoia, / bildurretan, noa, / Han dela geroa. / Edo dena loa? / Gorpuzki hau harrentzat: to, hil-zuloa!" (*Nora noa, nahas-mahas?*, 1964). Baina ilunbean ere, batzuetan, dei umila Jainkoari daitekeenaren atea arreguraz bilatuz. Otoitza ez da oztopo, noiz-noiz, agnostikoarentzat: "Hemen nabil tristuraz, bai egun eta



bai gau. / Bestek ez badamate nik  
 dedan bide hau, / bedonek Zuga-  
 nuntza hurreratzen banau, / na-  
 has-mahas joanarren aztertuaz  
 berau..." (*Ibidem*). *Ametsak*, behin  
 eta berriz, baranoan zerbait ezpo-  
 sible bezala, ahaleginetan lor ez  
 daitekeen ahaleginaz jarduten,  
 eta gero ezinaren doluak. "Bizitza  
 loturik da inguru garratzez. / Itza-  
 li zaizkidala uste ameskorak. /  
 Bihotzak ez direla zahartzen?  
 ezetz? Ez: / baina, nere honek, a!  
 nolako zauritzak" (*Lausoa*, 1959).  
 Eta ondoren ametsetik ez iratzarri  
 nahia (bizitzaren egitatea hain  
 latza delarik). Bai, hobe, hobe da  
 ametsetan jardutea (eta ez es-  
 natzea...). "Jarrai zazu etzanda, /  
 amets txanbelinei lotuta; / itzar-  
 tutzean orbana / lortu zezake  
 maitea. / Betiko loa, hobe da  
 "(*Etzaitz itzartu!*, 1959). Taiu ho-  
 nelako poetika existentzial asko  
 isurtzen da Otsalarren lumatik,  
 eta oihu existentzialak, maiz, gal-  
 dera sakonekin (lehen aipaturiko  
 harrobi erlijiosoko itaunekin) sa-  
 konekin saretzen dira, erantzun  
 eroso eta komentzigarririk asko-  
 tan poetak atzematen ez duela.  
 Izan ere, giza bizia berez da pro-  
 blematikoa. Existentzialismoaren  
 andana garbi ezarriz (eta Txillar-  
 degiren narratiba gogoraziz) hu-  
 rrengoa ere esaten digu: "Leturia  
 ta Leartza, / hor dago gaurko ar-  
 datza, / alperrik gabiltz ukatu  
 nahirik / kezka ta zalantza". Pes-  
 mismo vitala berea, dudari atxi-  
 kia, agnostizismo (ez hertsia) ba-  
 ten andanetan emana; bidearen  
 amaieran ziurtasunak nahi li-

tuzke poetak, emaitza erosoak,  
 baina askotan hutsa baino ez du  
 biltzen edo sumatzen (eta, ondo-  
 rioz, sufrimena du jasaten, nahiz  
 daitekeeneri ere hertsia ez egon  
 erabat...). "...Ibilkaritzat atera  
 nintzen / burua ametsez beterik. /  
 Gizonarentzat paradisoa / ametsa  
 ez balitz hutsik" (*Nerekautako la-  
 rrimina*, IV, 1965). Poema hau ere  
 olde oso existentzialistaz astin-  
 dua azaltzen da, oihua batzuetan  
 oso garratza izaki, adibidez, "zo-  
 rigaitzeko sortu behar hau!" dio-  
 nean bezala. Oihu latz hauetan  
 —eta poesia sozialetik hurbil  
 doan Otsalarren poetikan ere—  
 Blas de Oteroren eragin posiblea  
 atzematen dugu (Celayarena  
 ahantzi gabe), gero Arestiren poe-  
 sia sozial sententzialistan naba-  
 riagoa eginen dena. Hala ere, ez  
 ahantzi, gurean Otsalar Arestiren  
 aurretikoa dela mintzo sakon  
 hauen ildoan. Antzeko tinduak  
 hurrengoetan ere: "Sortzeko kon-  
 dena, / hilobi estua; /gure mundu  
 honetan / izate justua. / Herioak  
 garama / emanik eskua. /Mundu  
 hau, mila aldiz, / madarikatua!"  
 (*Sortzetiko kondena*, 1966), "Gizo-  
 na gizonari / bihurtzen zaio otso.  
 / Gaur gure bidean ariz, / egian!"  
 (*Ibaiak ura bezala*, 1969). Hala-  
 baina, dena ez da txar bidean  
 (poetarengan zehar-meharrak, gain-  
 beherak —eta aldazgorakoak  
 ere— ematen dira, hots, bizia  
 bera bezala oro ez da lineala pai-  
 ramenean, itxaropen-aldarteak ez  
 baitira falta han-hemen, nahiz eta  
 urriago gertatu ("Etorkizunik ez  
 etsi, / elkartasunera iritsi, / liber-

tatezko zori hobea / badela sinetsi" (*Mundu zabalera begira*, 1968). Eta herriaren geroa gogoan duela: "...Hiletsian biziz dagoen herri hau / gar makal batetik / erretzen hasiko dena" (*Ibidem*).

Hemengo haria zehazkiago fedea /—ez-fedearen (nolabaiteko agnostizismo ireki baten esparrura emanaz) sintesi on liratekeen pasarteak ez dira falta. Sakonean, zalantza, argieza, hutsa —eta bestetik otoitz egiten dio Jainkoa, misteriora jalgiriko aldarte animikoak— nolabaiteko dialektika batean kokatzen dira Otsalarrengan. "Betikotasunaren / egi, / zure jakintza / sakonak ezin / erabaki" (*Unamunori*, 1959), "Non duk gizonaren funtsa? / Hamlet-en loa ala ametsa? (hemen berriro *ametsaren* tematika) / Ala ez ote herriotz ondoren hutsa?... / Adimen, gogo-min, bizitza: / Noiz arte duzue hitza?" (*Kolkotik*, 1960). Andana bera poetak bere burua (herriaren, ametsen, nekeen, bidearen aitzinean) bakarrik aurkitzen duenean (ikus *Bakarrik*, 1963). Arestiri eskainitako poeman, garbiro, hautsaz eta hautsaz mintzo zaigu ("Berriz, geroan... / Hautsean? / Bakarrik hautsean? / Ezer ezean / huts betikoan?" (*Arestiri*, 1963). "Ba ote da gero-rik? Oraindik, / beldurrez gaude / kuzkurturik" (*Ibidem*). Galde

existentzial hauetan Sören Kikerkegaard eta Unamunoren galdeki-zunen ildoak hurbiletik —besteen artean—, lehen esan dugunez. Galderak, ordea, ez dira zeharo ixten ukazioan, eta horretan datza Otsalarren poetikaren irekiera, dena den. Baita fedea eta arrazoinaren arteko tiradura ere nabari, bereziki, jarrera unamunianoak kontutan hartzen ditue-nean. Orobat, "mutu den ortzian" eta "edo hobea ez den ezer ez hutsian" (*Dena jokatu nahirik*, 1964) delakoaz mintzo zaigu.

Otsalarren poetika sakonena —alde existentzial, agnostiko, sozialak ukitzen dituen— dialektikoa gertatzen da. Azken finean, ukazioak, pesimismo gaitzezko aldarteak ere berarengan ez du erabateko herstasunik —gutzizko klausurarik—, eta egoera gaitze-nean ere —adibidez, herria eta euskararen egoeraren aitzinean— itxaropentsu izaten ere badañi.

Orri labor hauetan Juan San Martin poeta eta idazle nekegaitzak *Giro Gori* izenburuaz eskaini digun poetikara hurbilketa egin nahi izan dugu. Gure ahalegina gerta bedi, bada, gerraosteko poetarik originaletako baten estetika eta problematikara arrimatze bide egoki.

Luis Mari MUJICA